

Eergerelateerd geweld: betrek de mannen

Sahar Noor

Eergerelateerd geweld in Nederland is sinds 2003 op de politieke en maatschappelijke agenda gezet en sindsdien zijn er vele landelijke initiatieven genomen ter voorkoming van eergerelateerd geweld. Als we het hebben over eergerelateerd geweld dan gaat meestal de aandacht naar de slachtoffers, ofwel naar vrouwen en kinderen. Meer en meer is er aandacht voor de rol van mannen; als dader en als slachtoffer. De focus van deze initiatieven is om met een aanpak te komen die ook mannen aanspreekt en waar mannen bij betrokken worden.

Geweld in relaties is een universeel verschijnsel waarbij de beleving van geweld door culturele codes kan worden ingekleurd. Aan de andere kant kunnen sommige uitingen van agressie puur cultureel bepaald zijn, zoals bij eerwraak het geval is. Eergerelateerd geweld is een fenomeen dat zijn ontstaan op het platteland kent, bij traditionele samenlevingen met een patriarchale cultuur en een sterke hiërarchie¹. Vooral in samenlevingen waar er sprake is van een ongelijke sekseverhouding tussen de man en de vrouw en waar vrouwen als eigendommen van de man worden beschouwd.

Eerwraak of eergerelateerd geweld?

De eer van de familie hangt grotendeels samen met de seksualiteit van de vrouwelijke leden van de gemeenschap. Ongeoorloofd seksueel contact wordt daarom streng gestraft ter handhaving van de familie-eer. Vaak omvat de familie-eer de eer en status van de mannelijke leden van een gezin, waarbij de vrouw de belichaming is van de eer van die mannen waar ze toe behoort. Bij schending of verlies van deze eer is het daarom ook de taak van de man om op te treden en de eer van de familie te redden ofwel te 'herstellen'. Echter, niet alleen vrouwen maar ook mannen kunnen de familie-eer 'bezoedelen' bijvoorbeeld wanneer ze er voor uitkomen homoseksueel te zijn. En ook mannen die weigeren eergerelateerd geweld toe te passen

kunnen op hun beurt slachtoffer worden. Daarom is het doorbreken van dit systeem zo moeilijk, omdat je bij weigering zelf slachtoffer wordt.

In het ergste geval wordt eerwraak gepleegd, waarbij de 'gedaagde' vermoord wordt door een mannelijk familielid. Maar eerwraak is als term te beperkt, omdat het dan niet gaat over de lichtere vormen zoals mishandeling en een gedwongen huwelijk². Daarom spreekt men liever van eergerelateerd geweld:

*elke vorm van geestelijk of lichamelijk geweld, gepleegd vanuit een collectieve mentaliteit in reactie op een (dreiging van) schending van de eer van een man of vrouw en daarmee van zijn of haar familie waarvan de buitenwereld op de hoogte is of dreigt te raken*³. In Nederland komt eergerelateerd geweld bijna alleen bij allochtone groepen voor en dan in het bijzonder bij Nederlanders van Turkse afkomst.

Omstandigheden die invloed

Het is goed om eerst eens stil te staan bij de omstandigheden die een rol spelen bij eergerelateerd geweld. In het onderzoek *Huiselijke vrede*⁴ worden vier factoren benoemd, die van invloed zijn op eergerelateerd geweld onder allochtone groepen in Nederland.

Een eerste factor zijn veranderingen in de traditionele rolverhoudingen. Een aanzienlijk deel van de allochtonen verkeert in een slechte sociaal-economische positie. Mannen verdienen te weinig om rond te komen (of helemaal niet), waardoor ook vrouwen moeten werken. De traditionele rol-

verhouding, waarbij de man voor het brood op de plank en de vrouw voor de kinderen zorgt, komt hiermee te vervallen. De in achterstand verkerende allochtone groepen hebben moeite om deze veranderingen bij te benen waarbij telkens eindeloze achterstanden ingehaald moeten worden. Het tast hun gevoel van eigenwaarde aan. Mannen voelen zich èn ondermijnd in hun positie als het hoofd van het gezin èn verzwakt in hun status als volwaardige burger in de samenleving. Een tweede punt is de botsing tussen normen en waarden. Allochtone groepen hebben hun wortels in collectieve culturen, waar de leden van de gemeenschap zich horen te houden aan de groepsnormen. Sociale controle zorgt ervoor dat mensen zich aan die normen houden en afwijkend gedrag zwaar wordt afgestraft. Dit systeem druipt in tegen het individualisme van Nederland. Vooral de individualistische opvattingen over seksualiteit en man-vrouwverhoudingen botsen enorm met een collectieve cultuur. Migranten hebben daarom hun eigen culturele referentiekader en opereren niet vanuit een Nederlandse norm. Er is in zekere zin daarom ook geen sprake van erkenning van de Nederlandse normen en waarden. Even belangrijk is de historische discontinuïteit, waar mensen door migratie mee te maken hebben. Men is losgekoppeld van de geschiedenis in het land van oorsprong, waardoor sociale veranderingsprocessen vooral op het gebied van man-vrouwverhoudingen

niet zijn meegemaakt. Hierdoor bevinden migranten zich in een benauwde positie: zowel Nederland als de hedendaagse cultuur in het land van herkomst biedt geen referentiekader, immers ook in die landen zijn de ontwikkelingen doorgegaan.

Ten slotte is het verlies van het sociale netwerk een factor van belang. In het land van herkomst vormen sociale netwerken van familie en vrienden een vangnet voor het individu. Een sociaal netwerk corrigeert mensen, maar is ook ondersteunend. In Nederland bestaan zulke netwerken niet en worden mensen geacht zelf hun problemen op te lossen. De gedachte dat je een probleem in eigen kring moet oplossen en de schaamtegevoelens over het probleem, maken dat er weinig hulp wordt gezocht bij instanties. Hulpverleners komen er dan ook lang niet altijd op tijd achter dat iemand gevaar loopt door eengerelateerd geweld.

Word geen moordenaar

De Haagse maatschappelijk werker Celal Altuntas (37) houdt zich sinds 2002 intensief bezig met eengerelateerd geweld. Altuntas is een Nederlander van Turks-Koerdische komaf en is ervaringsdeskundige, want ooit werd hij aangewezen om twee achterneven te wreken. Zijn vader hield hem tegen omdat hij een vreedzame man was. Altuntas was uitgekozen door de familieclan omdat hij minderjarig was. Zijn vader vroeg de familieclan of zij financieel garant konden staan voor Altuntas als hij uit de gevangenis kwam, waarop het antwoord nee was. Op deze manier kon zijn vader tegenhouden dat Altuntas een moordenaar werd. Sindsdien is het bestrijden van eengerelateerd geweld zijn hoofddoel geworden: "Ik wil dat vrouwen en mannen voor zichzelf kunnen kiezen en uit een geweldssituatie kunnen stappen zonder doodgeschoten te worden."

Altuntas is lid van een kernteam in Den Haag dat op initiatief van ZebraWelzijn -waar hij werkt- samen met andere organisaties in het leven

is geroepen. Dit kernteam buigt zich over eengerelateerd geweld. Op 28 november 2008 was de aftrap van hun campagne *Eerwraak? Word geen moordenaar*. *Je staat er niet alleen voor. Zoek hulp!*. Met deze campagne wil het kernteam allereerst voorkomen dat er doden vallen. Maar hoe doe je dat? Het kernteam kiest voor de aanpak om potentiële plegers van eengerelateerd geweld op alternatieven te wijzen. "Ik wil dat de gemeenschap er zonder schaamte over gaat praten, zich gaat verdiepen in eerkwesties: wat is nou bijvoorbeeld eerwraak? En waarom moet het? Moet het überhaupt? De gemeenschap moet leren de emoties op een andere manier vorm te geven en een andere oplossing te vinden dan geëmotioneerd en onder druk van tradities eengerelateerd geweld toepassen."

Het is niet zijn intentie om de gemeenschap aan te vallen, maar het geweld bespreekbaar te maken. "Te vaak wordt nog over de hoofden van de betreffende gemeenschappen gepraat en voor hen besloten", meent hij. "Het probleem los je niet op door de gemeenschap niet te betrekken, immers die moet bewust worden gemaakt van haar daden". Altuntas merkt dat de meeste mensen eigenlijk helemaal geen eengerelateerd geweld willen: "Tijdens bijeenkomsten richt ik me bijvoorbeeld direct tot de vaders en bedenk ik een casus: 'Stel dat uw dochter dit en dat doet, wilt u haar in de naam van traditie vermoorden? De dochter waar u bij zoveel bede-

vaartsplekken hebt gebeden om haar te mogen ontvangen van God? Los je daarmee het probleem op?' En dan hoor ik 'nee' waarop ik antwoord 'zeg maar liever dat ze je dochter niet meer is dan dat je haar het leven ontnemt'."

Oplossen of verhuizen?

De meerderheid van het cliëntenbestand van Altuntas bestaat uit Turkse en Koerdische mannen (maar ook vrouwen die bang zijn slachtoffer te worden). Ook mensen van Afgaanse, Pakistaanse en Sudaneese afkomst komen bij hem. Zodra een 'twijfelaar' zich bij hem meldt, probeert hij een vertrouwelijke relatie met hem op te bouwen. Hij leert hem kennen en geeft hem de ruimte zijn emoties te tonen. Vervolgens stellen ze samen een intensief plan van aanpak op waarbij Altuntas de betreffende cliënt begeleidt en hem alternatieve oplossingen biedt. "Eerst ga ik preventief aan de slag, dat wil zeggen dat ik tussen de betrokkenen ga bemiddelen. Daarbij breng ik ook de risico's in beeld: hoe groot is het risico dat bijvoorbeeld de twijfelaar bij weigering zelf slachtoffer wordt van geweld of verstoten wordt door de gemeenschap? Kan ik samen met de familie tot een oplossing komen of kan de twijfelaar beter verhuizen?"

Uit het verhaal van Altuntas valt op dat het fenomeen in kleine stapjes bestreden moet worden. Zo kon hij een tijdje terug op tijd voorkomen dat een meisje dat van huis weggelopen was,



Celal Altuntas.

teruggebracht werd naar haar ouderlijk huis. Volgens de lokale instanties kon dat, terwijl zo'n meisje juist een groot risico loopt om zo niet lichamelijk dood dan wel geestelijk dood te worden gemaakt.

Landelijke initiatieven

Een ander aanpak waar ook 'insiders' van een gemeenschap zijn ingezet om eergerelateerde kwesties bespreekbaar te maken is het project RespectEER! van kenniscentrum Movisie. Ook bij deze campagne wordt de nadruk gelegd op bewustwording van eer en eergerelateerd geweld⁵. Deze campagne, waar een informatieve website gericht op jongeren aan gekoppeld is, wil vooral de rol van jongens aan de orde stellen en hen bewust maken van de rol die ze zelf spelen in het geheel. Dit wordt gedaan door de voorlichtingsgroep Shields, die bestaat uit jongens met een multiculturele achtergrond en kennis van de eercultuur. De voorlichters bezoeken scholen en jongerenorganisaties om te praten over eergerelateerd geweld, maar ook over onderwerpen die daaraan voorafgaan: roddelen over het (seksuele gedrag) van meisjes, controle op zussen en uithuwelijking. Voor de benodigde deskundigheid kan men sinds 1 november 2008 terecht bij het Landelijk Expertise Centrum Eer Gerelateerd Geweld (LEC EGG). Het centrum is een formele voortzetting van het werk dat al geruime tijd gedaan werd door de unit MEP Haaglanden. Het Expertisecentrum EGG is ondergebracht bij het Korps Haaglanden en heeft als taak operationele onderzoeken te ondersteunen, operationele analyses te maken en zelfstandig wetenschappelijk onderzoek te verrichten.

1 www.eerwraak.info/feiten/geschiedenis

2 www.huiselijkgeweld.nl/doc/feiten/eerwraak_of_eergerelateerd_geweld_ferwerda_2005.pdf

3 Definitie volgens Ferwerda en Van Leiden, 2005.

4 Saadet Metin, Hans Krikke, Jale Simsek, *Huiselijke vrede: allochtone mannen over huiselijk geweld, mannelijkheid en eer*. Stichting Ada Awareness, 2006.

5 www.watiseer.nl

Taboes doorbreken met diegenen die het handhaven

Tot nu toe worden mannen nog te vaak pas opgemerkt, als de ramp zich reeds voltrokken heeft. Het perspectief om mannen ook als mogelijke slachtoffers te zien in een web van traditionele onderdrukking, biedt meer genuanceerde oplossingen.

Het bespreekbaar maken van dit fenomeen binnen de gemeenschap, in buurthuizen, maar ook door imams in moskeeën en pandits bij tempels,

zal eergerelateerde zaken sneller voor het voetlicht brengen waardoor ook effectiever opgetreden kan worden door betrokken instanties. Het is een illusie om te denken dat eeuwenoude tradities volledig uitgeroeid kunnen worden door middel van strengere straffen en politiek beleid, zolang de gemeenschappen niet door een bewustwordingsfase gaan. ■

Sahar Noor is projectmedewerker bij Enzovoort.



Dilek

een volksopera over
eerwraak

Dilek: een volksopera over eerwraak

Op 18 november 2008 werd de volksopera Dilek in de schouwburg Nijmegen opgevoerd. Het intercultureel theatergezelschap Rast wil door middel van deze voorstelling die in het Turks gespeeld wordt door Turkse acteurs, het thema eerwraak actualiseren en onder de aandacht brengen. De voorstelling Dilek gaat over een onschuldige liefde die uitmondt in eerwraak. Dilek is beloofd aan een man, terwijl zij haar hart verpand heeft aan een ander. Van een echte relatie tussen Dilek en haar geliefde is geen sprake, verder dan mooie liederen en liefkozende woorden komt het niet. Echter, de schade is aangericht: roddelantes hebben haar samen met hem gezien en het roddelcircuit draait op volle toeren. Ze zou zelfs geen maagd meer zijn, is de uiteindelijke conclusie. De familie is woest, 'Dilek heeft de eer van de familie bezoedeld', ze is 'besmet', 'smerig', ze is een 'vleugellamme vogel', een 'gewonde gazelle', een 'vaderdoder', een 'getekend meisje'. Dilek loopt weg naar haar geliefde die haar vervolgens, onder druk van haar familie, de deur wijst. Ook voor hem is zij niet meer rein. De man aan wie ze beloofd was voelt zich verraden en wijst haar af. Voor Dilek zit er niets anders op dan haar lot te aanvaarden. Vader geeft haar broer een wapen, die tegen zijn zin zijn geliefde zus van haar leven moet beroven want 'bloed zal vloeien' om de smet ongedaan te maken. Het licht gaat uit en de muziek zwakt af. Het einde is duidelijk.

Bezoekers

In de goed gevulde zaal in de Nijmeegse schouwburg bevindt zich een overduidelijk Turks-Nederlands publiek, voornamelijk vrouwen. Het is duidelijk dat de voorstelling veel emoties losmaakt maar ook frustraties. Bezoekster Ferhan (43) meent dat de

voorstelling meer het karakter van een liefdesverhaal heeft dan van eerwraak. Bovendien vindt ze het verhaal niet kloppen: "Het kan toch niet zo zijn dat zelfs haar geliefde Dilek de deur wijst? Dat klopt niet want vaak kan een vrouw die eerwraak riskeert, die ontlopen als ze trouwt met diegene met wie ze een relatie heeft. En voor die man is zij dan niet besmet, want hij is immers diegene die een relatie met haar heeft. Door hem is zij zeg maar 'ontsmet'."

Het valt op dat de mannen vanavond thuis zijn gebleven: "Misschien staat dit ze niet aan", denkt Erdan (38). Hij vindt het achterlijk dat eerwraak nog plaatsvindt: "Bij de elite in Istanbul komt het nauwelijks voor, het gaat toch om de armere delen zoals Oost-Turkije. Dat hebben ze nu naar Nederland, België en Duitsland geëxporteerd. Het zijn de conservatieven die achter zijn gebleven". Daarnaast benadrukt hij het universele karakter van het fenomeen en ontkracht daarmee het 'typisch-Turkse' van eerwraak: "Het is toch eigenlijk een liefdesverhaal dat uitmondt in een familievete waarbij bloed moeten vloeien? Net als Romeo en Julia? Verboden liefdes mondden toch altijd uit in dat soort taferelen?" Ook Ahmed (44) meent dat eerwraak zich nog steeds onder Turks-Nederlanders voordoet, terwijl het in Turkije, vooral in de hoofdstad, bijna niet meer voorkomt: "Kijk, de Turken in Nederland leven in hun eigen wereldje, ze hebben nog steeds de cultuur die zij 40 jaar geleden mee hebben genomen en die willen ze niet kwijtraken". Daarnaast meent Ahmed dat het thema 'eerwraak' cliché is, "Je hoort er zoveel over".

Bij dat laatste sluit bezoeker E.J. (51) zich ook aan: "Ondanks dat het thema heel actueel is, ben ik bang dat dit theaterstuk meehelpt aan de stigmatisering van het onderwerp. Mensen

die door deze voorstelling voor het eerst kennismaken met het fenomeen denken misschien dat deze vorm, zoals het gespeeld is door de acteurs en waarbij het meisje aan het eind doodgaat, dé vorm is. Dit voorbeeld is een extreem geval, een marginaal geval. Niet altijd loopt het zo af. Het moet wel bespreekbaar worden gemaakt maar dan met een bepaalde dosering, niet te veel want dan ga je stigmatiseren". E.J. meent dat geen enkel lid van de gemeenschap eerwraak accepteert maar dat de meesten simpelweg niet weten wat ze ertegen moeten doen. Hij ziet wel een oplossing in de vorm van sociale controle: "Over sociale controle wordt vaak in negatieve zin gesproken, maar het kan er ook voor zorgen dat de omgeving eerwraak voorkomt en niet toelaat dat iemand slachtoffer wordt van eerwraak. Door goed in de gaten te houden en beschermend te zijn. Maar het belangrijkste is om dit soort activiteiten (voorlichting over eerwraak, red.) uit te breiden en niet alleen via theaterstukken er aandacht aan te besteden."

Aansluitend op dit laatste ontstaat de vraag wie bereikt wordt door middel van deze voorstelling, waar je 16 euro voor moet neertellen. Het bespreekbaar willen maken van een actueel en ernstig onderwerp zou onder alle lagen van de gemeenschap moeten gebeuren en niet alleen onder schouwburgbezoekers. Gaat dit stuk zijn doel(groep) niet voorbij? "De mensen die je echt wilt bereiken, vind je niet hier. De vader in het theehuis komt niet. Die moet je treffen via buurthuizen en moskeeën" aldus een bezoeker, waar een andere bezoeker op reageert: "Maar zijn dochter die de artsenopleiding doet, komt wel hier." ■

N.B. Er waren ook bezoekers die de voorstelling konden bezoeken omdat zij in aanmerking kwamen voor een gesubsidieerd entreebewijs.